

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΣΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

(Μέρος 3 του άρθρου "Ο ρεαλισμός και η ηθική στη σκέψη του Περικλή")

διαβάστε το 2ο μέρος : " Ο Επιτάφιος και ο β' λόγος του Περικλή στην αρχή του Πελοποννησιακού πολέμου")

Στον επόμενο λόγο του, τότε που μόλις είχε ξεκινήσει ο Πελοποννησιακός Πόλεμος και είχε ενσκήψει ο φονικός λοιμός, ο Περικλής θέλοντας να ηρεμήσει τα εξημμένα πνεύματα των Αθηναίων εναντίον του λόγω των ταλαιπωριών που περνούσαν, αναφέρθηκε έντονα στην ηγεμονία της Αθήνας και εδώ δεν μπορεί πια να αποφύγει κανείς να ασχοληθεί με την έννοια της ηγεμονίας. Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι μπορεί να εννοούσε την έννοια της αρχηγίας που διατεινόταν ότι είχαν αναθέσει στην Αθήνα οι υπόλοιποι Έλληνες. Αλλά δεν φαίνεται να είναι η αρχηγία. Εξάλλου, η αρχηγία δεν σημαίνει ηγεμονία, δηλαδή να κάνω ό,τι μου αρέσει ή με συμφέρει σε βάρος των υπολοίπων. Και θα πρέπει να κάνουμε μια καλόπιστη ανάλυση και σε συνδυασμό με ορισμένα γνωστά ιστορικά στοιχεία.

1.-Στη σελίδα 109 αναφέρεται στην αξία της πατρίδας και στο ότι όταν η πατρίδα ευημερεί, τότε ευημερεί και το άτομο. Αυτό είναι αναντίρρητα σωστό και αποτελεί μία καλή σύνθεση ατόμου και συλλογικότητας, αν και ατελή, γιατί η ευημερία είναι μία έννοια διφορούμενη.

2.-Αλλά αμέσως παρακάτω, στη σελ. 111, διατυπώνει μία αυθαίρετη ερμηνεία και εκτίμηση που αλλοιώνει την εικόνα της πατρίδας: “Όταν όμως κανείς ευρίσκεται εις την ανάγκην που ευρέθημεν εμείς είτε να υποταχθή και να υποχωρήση εις ξένας διαταγάς, είτε να εκτεθή εις τον κίνδυνον του πολέμου, δια να σώση την ανεξαρτησίαν του, ουδεμία αμφιβολία ότι ο αποφεύγων τον κίνδυνον είναι πλέον αξιοκατάκριτος από εκείνον που τον αντιμετωπίζει...”.

Το πρόβλημα σε αυτή τη σκέψη δεν είναι το ότι προτιμούσε την έκθεση στον κίνδυνο του πολέμου από την υποταγή, στο οποίο έχει δίκιο, αλλά στο ότι θεωρούσε διαταγή κάθε απαίτηση για δικαιοσύνη. Αυτό ήταν η παρέκκλιση και ο παραλογισμός. **Το να θεωρεί ανεξαρτησία κάθε αυθαιρεσία της δύναμης είναι εξίσου παράλογο.** Αυτές ήταν πάντοτε οι αξίες των μεγάλων δυνάμεων του κόσμου, ακόμη και πριν από τη δημοκρατία. Περιχαράκωση ατομικών και συλλογικών συμφερόντων. Αυτά τα πράγματα θέλουν επεναξέταση. Στα επόμενα θα επεκταθώ λίγο περισσότερο στο θέμα αυτό, γιατί η σκέψη του είναι σαφής επ’ αυτού.

3.-“**Νομίζετε, δηλαδή, ότι η ηγεμονία σας εκτείνετε μόνον επί των συμμάχων, ενώ εγώ υποστηρίζω ότι εκ των δύο διαιρέσεων της γης, των προσιτών εις τον άνθρωπον, της ξηράς δηλαδή και της θαλάσσης, της τελευταίας αυτής είσθε κυρίαρχοι, όχι μόνον ως προς το μέρος αυτής, το οποίον ήδη πραγματικώς νέμεσθε, αλλά και ως προς εκείνο, το οποίον θα ηθέλατε να εκμεταλλευθήτε προσθέτως, και με την ναυτικήν δύναμιν, την οποίαν διαθέτετε, κανείς, ούτε βασιλεύς ούτε οιονδήποτε κράτος εκ των συγχρόνων, θα σας εμποδίση να πλεύσετε όπου θέλετε**”.

Εδώ αναφέρεται τόσο στους συμμάχους αλλά και σε όλον τον κόσμο, και διατυπώνει την επιθυμία για άνευ ορίων επέκταση οπουδήποτε θα είχαν συμφέροντα. **Αυτή η άνευ ορίων επέκταση είναι πάντοτε προάγγελος μεγάλων κρίσεων, παγκόσμιων ή μη,** που καταλήγουν σε θεμελιώδεις ανατροπές. Αυτό συμβαίνει για έναν λόγο πολύ απλό: ο άνθρωπος έχει πάντοτε την τάση για ελευθερία και, επομένως, μια τέτοια επέκταση δεν μπορεί να είναι απρόσκοπτη και διηνεκής – πέραν του τυχόν δικαίου ή αδίκου

της. Σημαίνει, τελικά, υποδούλωση των πάντων σε μία κυρίαρχη δύναμη. Η έννοια της ηγεμονίας είναι φανερή πλέον και το περιεχόμενό της αναμφισβήτητο.

4.-“Καθήκον σας είναι να αντιμετωπίσετε τους εχθρούς όχι μόνον με αυτοπεποίθησιν, αλλά και με **καταφρόνησιν** αυτών... καταφρόνησιν όμως (ενν. έχει) εκείνος μόνος του οποίου η πεποίθησις περί της απέναντι των άλλων υπεροχής στηρίζεται επί γνώσεως θετικής, όπως συμβαίνει με σας...”. Εδώ παρουσιάζεται και ο ρεαλισμός της ισχύος, δηλαδή η καταμέτρηση της δύναμης και, σε περίπτωση που αυτή είναι μεγαλύτερη, η καταφρόνηση των αντιπάλων. Σε μια τέτοια δημοκρατία έχει ήδη μπει το σπέρμα του πολέμου προς κάθε κατεύθυνση, ασχέτως του τι συμβαίνει μέσα στα στενά της πλαίσια.

5.-“Ούτε πρέπει να νομίζετε ότι αγωνίζεσθε υπέρ ενός μόνον πράγματος, να μη γίνετε δηλαδή υποτελείς αντί ελευθέρων, αλλά και περί διατηρήσεως ή στερήσεως της ηγεμονίας και κατά του κινδύνου του μίσους, εις το οποίον σας έχει εκθέσει η άσκησις αυτής. Της ηγεμονίας όμως αυτής δεν είναι πλέον καιρός να παραιτηθήτε... **Διότι η ηγεμονία σας κατήντησεν εξουσία δεσποτική, της οποίας ημπορεί μιν να φαίνεται άδικος η απόκτησις, αλλ’ η από της οποίας παραίτησις είναι επικίνδυνος**”.

Δηλαδή, οι πολίτες δεν πρέπει να αγωνίζονται μόνον για να διατηρήσουν την ελευθερία τους, αλλά και για να διατηρήσουν την ηγεμονία τους. Παραδέχεται ότι αυτή η ηγεμονία είχε καταντήσει δεσποτική εξουσία, ωστόσο δεν έπρεπε να παραιτηθούν από αυτήν, γιατί θα ήταν επικίνδυνο. Αυτό χρειάζεται έντιμη ανάλυση, για το ποιος είναι ο κίνδυνος και γιατί υπάρχει. Είναι μία αναγκαία ανάλυση, γιατί αυτή η στάση εκφράζει το τρομερό αδιέξοδο της δυνάμεως, όταν είναι πια αποκομμένη από τα πνευματικά κίνητρα – είτε από λάθος είτε από στρεβλά κίνητρα, δεν έχει σημασία, γιατί το αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο.

Δεν νομίζω ότι χρειάζονται περισσότερες αναφορές στο κείμενο.

Η μνεία περί της αθηναϊκής ηγεμονίας είναι συνεχής και έντονη και, κατά τη γνώμη μου, είναι ευθεία αναφορά στην κυριαρχία, δηλαδή στην ωμή δύναμη, αφού και ο ίδιος ομολογεί ότι ήταν δεσποτική.

Το πραγματικό πρόβλημα που γεννάται εδώ, λοιπόν, είναι αν η απώλεια μιας τέτοιας ηγεμονίας σημαίνει οπωσδήποτε κίνδυνο και τι είδους κίνδυνο. Αυτό είναι αναγκαίο να το σκεφθούμε, για να μην σκέπτεται κανείς σε αφελές επίπεδο.

Ενδεικτικά, να αναφέρω σαν παράδειγμα προβλήματος το παρακάτω. Η απώλεια της κυριαρχίας θα σημαίνει αναγκαστικά και απώλεια οικονομικής δύναμης, οπότε στο εσωτερικό αυτής της κοινωνίας ο υπάρχων συσχετισμός των κοινωνικών δυνάμεων θα κλονιστεί και θα προκαλέσει σοβαρές τριβές. Αν η ανισότητα σε μια τέτοια ευημερούσα κοινωνία είναι μεγάλη, με τον πλούτο δεν θα γίνεται πολύ αισθητή. Όμως, με τη μείωση της δύναμής της, θα γίνει πολύ αισθητή και οδυνηρή και τότε, ίσως, απαιτηθεί να γίνει μία αναδιανομή πλούτου, ώστε το μεγάλο πλήθος να μη καταστρέφεται. Όμως σε αυτή την περίπτωση θα προκληθούν μεγάλες συγκρούσεις στο εσωτερικό της και αυτό αποτελεί όντως έναν σημαντικό κίνδυνο. Το ερώτημα που πρέπει να διατυπωθεί εδώ είναι κομβικό και δείχνει μία κρίσιμη ηθική επιλογή: **Να προσπαθήσει αυτή η κοινωνία να λύσει το πρόβλημά της με έναν βιώσιμο και ισορροπημένο τρόπο ή να προσπαθήσει να διατηρήσει την υπεροπλία της πάση θυσία για να μην καταρρεύσει;** Πιστεύω ότι η επίλυση του προβλήματος αυτού πρέπει να είναι δική της ευθύνη, αντί να το επιρρίψει σαν βάρος σε άλλους. Εξάλλου, αυτό δεν θα είναι δυνατόν να γίνεται για πάντα. Μόνον μικρές αναβολές μπορεί να πάρει.

Επίσης, ένα άλλο πρόβλημα που θα πρέπει να αντιμετωπίσει είναι η απληστία των νέων διεθνών παικτών, που θα είναι αναπόφευκτη, δεδομένης της μέχρι τώρα δεσπόζουσας τάσης των ανθρώπων. Αν πάρουμε σαν αναλλοίωτη βάση την ανταγωνιστική φύση των ανθρώπων, τότε δεν θα βρούμε ποτέ λύση και κάθε συζήτηση γίνεται περιττή. Απλώς, οι δυνάμεις θα συγκρούονται συνεχώς, μέχρι την τελική καταστροφή την οποία σήμερα εγγυώνται οι

σύγχρονες τεχνολογίες. Στο θέμα του ανταγωνισμού έχω αναφερθεί εκτενώς στο βιβλίο μου “Έθνη και Ανθρωπότητα στον κόσμο της έννοιας” (εκδ. Αειφορία, 2021), γιατί θεωρώ ότι είναι εξαιρετικής σημασίας και σίγουρα στη βάση του είναι φιλοσοφικό ζήτημα. Όμως το μέγεθος του κινδύνου εξαρτάται από την ωριμότητα του λαού της, την καθαρότητα των στόχων του και από το αν έχει ένα μεγάλο όραμα και όχι μια συνηθισμένη επιθυμία για υπεροχή ή για μία απλή επιβίωση όσο το δυνατόν πλησιέστερα σε αυτό το καλύτερο που είχε μέχρι τότε. Φυσικά, αν ένας λαός, μία κοινωνία, έχει καλλιεργήσει την αντίληψη του ανταγωνισμού και της άνεσης, τότε η διατήρηση της ηγεμονίας της παρίσταται ως μονόδρομος – αλλά κάποτε δεν ήταν μονόδρομος, ήταν απλώς μία κρίσιμη επιλογή για την πολιτισμική κατεύθυνση που θα έπαιρνε αυτή η κοινωνία. Τέτοιες επιλογές δεν γίνονται κατ’ ανάγκην επίσημα, αλλά μπορεί οι κοινωνικοί στόχοι να διολισθαίνουν σταδιακά προς τα εκεί. Οπότε το μόνο που απομένει σε μια τέτοια περίπτωση είναι να περιμένει κανείς την αναπόφευκτη σύγκρουση να φέρει σε μήκος χρόνου τα αποτελέσματά της – που συνήθως είναι καταστροφικά για όλα τα μέρη.

Ο λόγος του Αθηναίου πρεσβευτή στη συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας

Αλλά θα δούμε και τι είπε ο Αθηναίος απεσταλμένος (εννοείται επί ηγεμονίας Περικλή), πράγμα που θα διαλύσει κάθε αυταπάτη για τον ίδιο τον Αθηναίο κυβερνήτη. Βέβαια, κατά τον Θουκυδίδη, οι Αθηναίοι πρέσβεις ισχυριζόντουσαν ότι ήσαν στην Σπάρτη τυχαία, για άλλους σκοπούς, αλλά μια και είχαν μάθει ότι γινόταν συνέλευση των συμμάχων της Σπάρτης, ζήτησαν να μιλήσουν και εκείνοι στη συνέλευσή τους. Αλλά αυτό είναι αστείο. Δεν μπορώ να φανταστώ ότι η επικείμενη συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας δεν ήταν γνωστή ή ότι οι Αθηναίοι πρεσβευτές μίλησαν έτσι, με δική τους πρωτοβουλία, με σκέψεις

ενάντια στα σχέδια και τις απόψεις του Περικλή. Αλλά, σε κάθε περίπτωση, αν ο Περικλής διαφωνούσε με αυτές, θα μπορούσε κατόπιν να δηλώσει πως αυτές δεν απηχούσαν τις δικές του απόψεις ή τις απόψεις της αθηναϊκής δημοκρατίας. Επομένως, αυτές οι απόψεις έρχονται να συμπληρώσουν και να διευκρινίσουν με δραματικό τρόπο τα νοήματα που προβάλλονται πιο αόριστα στον Επιτάφιο, όπως το μεγαλείο και την ηγεμονία της Αθήνας. Μεγάλες λέξεις, αλλά με αμφιλεγόμενο νόημα. Και θα εξηγήσω παρακάτω με τα στοιχεία που μας δίνει ο αρχαίος ιστορικός. Υποθέσεις περί του αντιθέτου μπορεί να κάνει ο καθένας, αλλά βάσει αυτών των στοιχείων προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα. Επίσης, ο Θουκυδίδης δεν ψέγει τον Περικλή, αντιθέτως φαίνεται να τον θαυμάζει ή έστω να τον αποδέχεται ως μεγάλο ηγέτη.

Τι μας λένε οι Αθηναίοι πρέσβεις; Ακριβώς ό,τι είπαν οι Αθηναίοι, έπειτα από αρκετά χρόνια, και στους Μήλιους μετά τον Περικλή. Ότι πάντοτε ο αδύναμος υποτάσσεται στον δυνατό και ότι αυτό είναι φυσιολογικό. Πως και οι επόμενοι ηγεμόνες δεν θα ήταν καλύτεροι, οπότε δεν υπήρχε λόγος να διαμαρτύρονται και να στρέφονται εναντίον τους, αφού η θέση τους δεν επρόκειτο να καλυτερεύσει.

Το ότι αυτά όντως ισχύουν σε επίπεδο γεγονότων σε όλο τον κόσμο είναι αναμφίβολο, αλλά ένας μεγάλος ηγέτης, δοσμένης της ευκαιρίας, προσπαθεί να αλλάξει προς το καλύτερο τον ρου της ιστορίας, προς το κοινό καλό, και όχι να βασίζει την πολιτική του στα ζωικά ένστικτα των ανθρώπων επιζητώντας απλώς την δύναμη. Τότε πού βρίσκεται η μεγαλωσύνη του; Πού βρίσκεται το κοινό καλό που επικαλείται; Εδώ χρειάζεται πραγματικά ήρεμη αποτίμηση των ιστορικών γεγονότων και των πολιτικών και φιλοσοφικών θέσεων που τα προκάλεσαν. Ούτε η αφέλεια είναι αθωότητα ούτε όμως η μακροχρόνια ισχύς της αγριότητας του ανθρώπου αθώνει αυτόν που δεν προσπαθεί να το βελτιώσει και το μόνο που κάνει είναι απλά να το αναπαράγει.

Θα παραθέσω τα κρίσιμα εδάφια από τον Θουκυδίδη, Ιστορίαι, Γεωργιάδης, τόμος Α΄, βιβλίο Α΄, σελ. 183, 185, 187:

1) "Η προαγωγή της ηγεμονίας μας, εις το σημείον που έφθασε σήμερα, μας επεβλήθη κατ' αρχάς από αυτήν την δύναμιν των πραγμάτων. Ο φόβος των βαρβάρων υπήρξε το κυριώτερον ελατήριόν μας, έπειτα η δόξα και τελευταίον το συμφέρον...". Υποθέτω ότι ο Περικλής έδρασε κυρίως με τα δύο τελευταία κίνητρα λόγω της εποχής.

2) "... δεν ενομίζαμεν 'ότι ημπορούσαμεν του λοιπού να χαλαρώσωμεν την αυστηρότητα, χωρίς να εκτεθώμεν εις μεγάλους κινδύνους. Διότι οι αποσπώμενοι από ημάς θα ήρχοντο προς το μέρος σας. Και κανείς δεν ημπορεί να κατηγορηθεί, διότι ευρισκόμενος ενώπιον των μεγίστων κινδύνων ζητεί να εξασφαλίσει τα συμφέροντά του". Αυτό συμβαίνει πάντοτε, και σήμερα. Πρέπει να διευκρινίσουμε σε κάθε εποχή σε τι αναφέρεται ο κίνδυνος: στα δικαιώματα ή στα συμφέροντα. Πάλι θα μας πιέσει ο κόσμος των εννοιών.

3) "Επομένως, δεν εκάμαμεν τίποτε το παράδοξον ή αντίθετον προς την ανθρωπίνην φύσιν, εάν εδέχθημεν την ηγεμονίαν προσφερομένην, και αφού άπαξ την απεκτήσαμεν, αρνούμεθα να την παραιτήσωμεν, υπείκοντες εις τα ισχυρότατα των ελατηρίων – την δόξαν, τον φόβον και το συμφέρον. Ούτε άλλωστε πρώτοι ημείς εγκαινιάσαμε τοιαύτην πολιτικήν, αλλ' ανέκαθεν έχει κρατήσει αυτή η αρχή ότι ο ασθενέστερος υποκύπτει εις την θέλησιν του ισχυροτέρου. Και ημείς, εξ άλλου, νομίζομεν εαυτούς αξίους της ηγεσίας, και σεις μας εκρίνατε τοιούτους μέχρις ότου αιφνιδίως εσκέφθητε να προβάλετε τώρα τας αρχάς της δικαιοσύνης, ενώ πράγματι αποβλέπετε εις τα συμφέροντά σας. Ποτέ, τω όντι, άνθρωπος είς τον οποίον παρουσιάσθη η ευκαιρία να αποκτήση κάτι δια της σκαιάς βίας, δεν παρέλειψε να το κάμη, προτιμήσας την δικαιοσύνην". Αυτό το εδάφιο είναι πραγματικά πολύ αποκαλυπτικό της πολιτικής σκέψης και πρόθεσης, πρόκειται για ωμή αντίληψη δυνάμεως και τίποτε άλλο. Δεν νομίζω ότι χρειάζεται περισσότερη ανάλυση.

4) "Πράγματι, φαίνεται ότι οι άνθρωποι οργίζονται περισσότερο οσάκις αδικούνται, παρά οσάκις υποκύπτουν εις βίαν. Διότι εις μεν την πρώτην περίπτωσιν θεωρούν ότι γίνονται θύματα της

πλεονεξίας των ίσων προς αυτούς, εις δε την δευτέραν ότι υποτάσσονται εις τον ανώτερόν των”.

Πρώτα απ’ όλα, **κανείς δεν τους πρόσφερε την ηγεμονία, αλλά την αρχηγία**. Αυτές είναι δύο διαφορετικές όψεις της ηγεσίας. Αν, βέβαια, η Αθήνα έλεγε στους υπόλοιπους Έλληνες ότι θα έπραττε έτσι, τότε δεν θα της προσφερόταν η αρχηγία. Εδώ παρεισέφρησε σαφέστατα μία παρέκκλιση ηθική και εννοιολογική, και η ηγεσία μετατράπηκε σε κυριαρχία σε βάρος των υπολοίπων.

Ας αναρωτηθεί κανείς: όλα αυτά όντως συμβαίνουν στον ανθρώπινο κόσμο; Ναι, όντως συμβαίνουν. Αλλά η εξήγηση δεν είναι αυτή που δίνουν οι εν λόγω ομιλητές, ούτε αποτελούν μία παντοτινή έκφραση του ανθρώπου. Με την παραπάνω λογική, δεν είχαν κανένα δικαίωμα να αποκαλούν τους άλλους “βαρβάρους”, ο Ξέρξης καλά είχε κάνει και είχε επιτεθεί στην Ελλάδα εφ’ όσον είχε τη δύναμη να το κάνει, το ίδιο βέβαια και οι Οθωμανοί, και οι ναζί πολύ αργότερα. Με τη λογική αυτή, όποιος έχει δύναμη είναι δικαιολογημένος να κάνει ό,τι θέλει. Και τότε, ούτε τα μεγαλειώδη και θαυμαστά έργα τέχνης, ή τα τεράστια τεχνικά έργα, ή η επιστήμη μπορούν να περισώσουν την αξία του ανθρώπου.

Περιορίζομαι στους παραπάνω εκφωνηθέντες λόγους του Περικλή και των εκπροσώπων της αθηναϊκής πολιτείας και δεν επεκτείνομαι στα ιστορικά γεγονότα, όπως αναφέρονται στον Πλούταρχο και τα οποία αποτελούν (εφ’ όσον αληθεύουν) απόδειξη των παραπάνω. Η πρόθεση ήταν να διευκρινίσω, όσο μου ήταν δυνατόν, τις διάφορες έννοιες όπως αυτές διατυπώνονται σε αυτούς τους λόγους, που ήταν τόσο σημαντικοί στην ιστορία. Ακόμη και αν κανείς θεωρήσει ότι άλλο εννοούσε ο Περικλής, ωστόσο το σημαντικό είναι να επισημανθούν οι αμφισημίες των διαφόρων εννοιών και να γίνει εμβάθυνση στο νόημά τους.

Φυσικά, υπήρχαν σαφέστατα και διαφορετικά παραδείγματα στην αρχαία Ελλάδα, όπως ο Σόλωνας, ο Αριστείδης, ο Μέγας Αλέξανδρος και πολλοί άλλοι, αλλά αυτοί αναφέρονται ενδεικτικά. Είναι αυτοί που θεμελίωσαν ή επεξέτειναν την

θαυμαστή εποχή με καινοτόμες παρεμβάσεις, πρωτόγνωρες για εκείνους τους αιώνες. Στο παραπάνω βιβλίο μου για τα έθνη (σελ. 519) ανέφερα ότι «η ελευθερία και η ευθύνη πρέπει να συντρέχουν με συνδεδετικό σκοπό τη δικαιοσύνη. Το κοινό καλό δεν είναι τίποτε άλλο παρά η έκφραση αυτών των μεγάλων ιδεών». Η δικαιοσύνη όμως εδώ έλειπε. Σε κάθε εποχή και σε κάθε χώρα, υπάρχει το μεγαλείο είτε του πνεύματος είτε της δύναμης, και έχουμε υποχρέωση να διαλέξουμε ενσυνείδητα ανάμεσά τους. Η μέγιστη δυσκολία θα είναι να συνδυάσουμε και τα δύο – αλλά, αν εκλάβουμε το πνεύμα πιο ολοκληρωμένα, τότε θα δούμε ότι το πνεύμα σε καμμία περίπτωση δεν σημαίνει αδυναμία και ότι εμπεριέχει αυτόν τον συνδυασμό αναπόφευκτα. Μπορεί αυτό να φαίνεται φαντασίωση, αλλά δεν είναι. Αντίθετα, η πραγματική φαντασίωση είναι ότι η αποκτημένη δύναμη μπορεί να διαρκέσει για πάντα. Αλλά όπως δείχνει η ιστορία αυτό είναι ψευδές. Αυτό που παραμένει και κυριαρχεί για πολύ περισσότερο χρόνο είναι η γενική και αόριστη επιθυμία για δύναμη και κυριαρχία, αλλά τα ίδια τα πρόσωπα, που είναι φορείς αυτής της δύναμης και προσπαθούν να την διατηρήσουν, αλλάζουν και εξαφανίζονται, όταν γίνονται μεγάλες ανατροπές στον κόσμο.

11/11/22

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ

